

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בהעלותך, תשע"ג
מספר 1018מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"את משמרת ה' שִׁמְרוּ" משמרת האמונה פנחס חליווה

בדיון בתלמוד¹ במעמדו של דור המדבר נחלקו הדעות: ר' עקיבא סבר שדור המדבר אין לו חלק לעולם הבא, ואחרים סברו שיש לו חלק לעולם והביאו ראיה מדברי הנביא: "זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֶהְבֵּת פְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּף אַחֲרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמ' ב:ב). מדוע הליכתם של בני ישראל במדבר זכתה לכינוי חסד? רש"י סבר שההליכה במדבר ביטאה אמונה גדולה בה.² רד"ק, שפירש על פי התרגום,³ סבור שהליכתם במדבר ביטאה תכונת יסוד של האבות שהיו אנשי חסד. בפרשתנו החסד מתואר כמשמרת ה': "את משמרת ה' שִׁמְרוּ על-פי ה' בְּיַד-מֹשֶׁה" (במד' ט:כג). מהי אותה משמרת וכיצד נשמרה? התורה מתארת את דרך הליכתם וחנייתם של בני ישראל במדבר: "ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישפך-שם הענן שם יחנו בני ישראל" (ט:יז). הניווט על-פי הענן ביטא אמונה גדולה, כי על פי ניווט זה נקבע מסלול הליכתם ופרק הזמן ששהו בכל תחנה: "או ימים או חֲדָשׁ או יָמִים" (ט:כב). "ימים" בהקשר זה התפרש כשנה שלמה, ולכן הזמן לכל חנייה היה מיומיים עד שנה.⁴ מעלתם הגדולה של ישראל בדרך יחסם למסעות במדבר מתבטאת בכונותם לנוע שוב לאחר מנוחה של יומיים בלבד, כפי שהסביר רמב"ן (ט:יט):

אם יהיה הענן ימים מספר כשנים או שלשה ימים והיו העם יגעים מאד וענה בדרך כחם יעשו רצון השם ללכת אחרי הענן.

על אף כל התלונות ואופיים הקשה של בני דור המדבר, הם גילו משמעת גבוהה להנחיותיו של הענן חרף תנאי המדבר הקשים והציפייה הדרוכה להיכנס לארץ. הם ביטלו את רצונם בפני רצונו של מקום בכל מצב שנדרשו לחנות או לנוע. במקום שקיוו לנח מנוחה ארוכה לאחר מסע נדודים ארוך הורה להם לנוע, ובמקום שרצו לברוח ממנו מהר ככל האפשר עיכב אותם הענן, כדברי הרמב"ן שם:

וטעם ובהאריך הענן – לומר כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים, והמקום ההוא איננו טוב בעינייהם והיו חפצים ומתאווים מאד לנסוע מן המקום, אעפ"כ לא יעברו על רצון השם. וזה טעם ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו - כי מיראת השם ומשמרם משמרת מצותו לא יסעו.

הסבר אחר למהותה של אותה 'משמרת' מציע ר' יצחק עראמה בפירושו 'עקדת יצחק'⁵: מטרת הניווט והנסיעה לפי הענן הייתה להרחיק את בני ישראל מהאמונה האלילית בכלל ומהאמונה המצרית בפרט. ההיטמעות בתרבות מצרים הובילה את בני ישראל להכרה ואמונה בחוכמת המזלות והכוכבים, ולפיה קיימת חוקיות בלתי משתנה בתנועת הכוכבים, והיא אשר קובעת לבני אדם לא רק ניווט אלא עתיד וגורל לטוב או לרע. האמונה בכוכבים קושרת את התפקוד היום-יומי של האדם בתנועת הכוכבים ועלולה לפגוע במוטיבציה של האדם לפעול לקידומו

* ד"ר פנחס חליווה, מנכ"ל המכללה האקדמית אשקלון.

1 בבלי סנהדרין קי, ע"ב

2 על פי מדרש תנחומא פרשת בשלח סימן טז: "בשעה שאמר להם שיסעו, לא אמרו לו להיכן אנו נוסעים למדבר, שמא אין בו כלום, אלא עמדו ונסעו להם, על פי אמנה".

3 על ראשית התרגומים, מוצאם ותפקידם, ראו ר' כשר, **תרגומי המקרא הארמיים**, פעמים 83 (תש"ס), עמ' 70-101.

4 הר"ב"ע פירש בהקשר זה: "או ימים או חֲדָשׁ או יָמִים" – "ימים" – שנה תמימה.

5 רבי יצחק עראמה בפירושו לתורה "עקדת יצחק", שער 21, במדבר.

וטובתו, בבחינת "מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך"⁶. במצב כזה האדם תולה את עתידו ומעשיו בתנועת הכוכבים וההשלכה של תנועה זו עליו. בלעם, שהיה תוצר של התרבות המצרית, חשף בפנינו מאפיין נוסף של אמונה אלילית זו בכל הנוגע למעמדו של האדם מול האל. ההנחה האלילית של העכו"ם קובעת שאדם שמטיב לחזות בכוכבים יכול לכפות את רצונו על האל. בלעם חיפש את העיתוי הנכון לקלל את ישראל בניגוד לדעתו של האל. האמונה המוחלטת בכוחו של גורם שמימי כלשהו, ללא קשר לפעולותיו או מעשיו של האדם, עומדת בסתירה מהותית לתורת ישראל החותרת לכוון את מעשי האדם לטוב, כפי שנאמר: "רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע... נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבְחַרְתָּ בְּחַיִּים" (דב' ל: טו, יט). רק בחירת האדם קובעת את גורלו ואיכות חייו ולא כוחות בלתי תלויים ברצונו. קביעת הניווט על פי הענן באה להרחיק את ישראל מההכרה בחכמת הכוכבים או בכוחם של המזלות פרי תרבותה של מצרים האלילית. מגמה זו נזכרת בדיון במעמדה של חכמת המזלות בגמרא.⁷ רוב הדעות שם⁸ מייצגות עמדה מנוגדת לזו של הגויים, והיא מבטאת את עמדת היהדות מאז הופעתה בעולם כדת שניצבת מול כל התפיסות האליליות של העולם הקדמון, כדברי הנביא: "כֹּה אָמַר ה' אֵל דָּרָךְ הַגּוֹיִם אֲל תִּלְמְדוּ וּמֵאֲתוֹת הַשָּׁמַיִם אֲל תִּתְחַתּוּ פִּי-יַחַתּוּ הַגּוֹיִם מִהֶמָּה" (ירמ' י: ב). עם זאת המשימה להרחיק את האדם מעיסוק בעתידות ובכוכבים אינה קלה. חז"ל מתארים בדיון זה את תהליך הניתוק האטי של אברהם מכל עיסוק בחכמת הכוכבים בתחילת דרכו באמונה באל אחד:

אמר לפניו: רבונו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל.⁹

על ההשלכות של תפיסה זו בימינו והאמונה שמייצגת ההליכה על פי הענן עמד רש"ר הירש¹⁰ בפירושו למילים "משמרת ד". לדעתו, לא הקושי של הנדודים הארוכים במדבר היו המבחן הגדול של עם ישראל אלא ההמתנה והציפייה בחניות ממושכות. מבחן זה קיבל משנה תוקף בדור המדבר קודם שהוטל עליהם העונש שלאחר חטא המרגלים. כל זמן שהדור שיצא ממצרים ציפה להיכנס לארץ המובטחת, הם היו שרויים בציפייה דרוכה להגיע ליעד ולשים קץ לנדודים. במצב כזה טבעי שהמתנה ארוכה במקום מסוים מעוררת תסכול ואכזבה. אבל הם המתינו בסבלנות להנחיות הענן ולאות תזוזה או המתנה. התנהגות זו נזקפה לזכותם וחיזקה את הסוברים שיש להם חלק לעולם הבא. רש"ר הירש מסביר שהאמונה המוחלטת בהנחיה של הקב"ה נחוצה לעם שעתיד להיזקק לסבלנות זו בנדידה הארוכה הצפויה לו במדבר העמים, והיא אשר מעצבת את תכונת הסבלנות הנדרשת מעם שממתין לבואו של המשיח ולקץ נדודיו וצרותיו, כפי שאומר הנביא: "אִם יִתְמַהֵמָה חֶפְזָה לֹ" (חבקוק ב: ג). ההליכה אחרי האמונה בה' מחייבת מסירות, סבלנות ומעל לכל אמונה במסלול שהקב"ה קובע, בפרט כאשר איננו מבינים או מכירים את המסלול ואין לנו היכולת להבין את מהלכו. מכשיר הניווט היחידי שנדרש יהודי מאמין לחבר אליו הוא האמונה בדרכו של ד'.

עתה יובנו דברי רד"ק בפתח דברינו, ולפיהם החסד שבהליכה במדבר בארץ לא זרועה הוא תכונת יסוד של האבות, שהיו אנשי חסד. האבות לא היססו ללכת במסלול שקבע להם הקב"ה גם כאשר לא הבינו אותו וגם כאשר המסלול הוביל להתנגשות ערכית או קיומית. אברהם נדד במסלול האמונה מ"לָךְ-לָךְ" הראשון, שבו ויתר על עברו, עד "לָךְ-לָךְ" השני, שבו ויתר על עתידו בניגוד להבטחה "כי ביצחק יקרא לך זרע" (בר' כא: יב). אין הוא מהרהר או מערער לא על המסלול שנקבע לו ולא על לוח הזמנים שבו. יצחק מוכן היה להקדיש את חייו על מזבח העולה שערך לו אביו, אף שהאמונה שאברהם פרסם בעולם הטיפה נגד התופעה שרווחה בעולם הקדמון, כשהקריבו את בניהם למולך. חז"ל ציינו את אמונת האבות כל אחד בדרכו:

אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, בקש מקום לקבור את שרה – ולא מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותי.

אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים – ולא הרהר אחר מדותי.

אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה – ולא הרהר אחר מדותי.¹¹

תכונה מיוחדת זו של האבות מקורה באברהם, שמסמל את מידת החסד. מידה זו הוא הוריש לבניו אחריו, והיא הייתה המפתח לבחירתו על ידי האל, כפי שהתורה מגלה לנו: "פִּי יִדְעֶתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ

⁶ משנה עדויות ה, ז.

⁷ בבלי שבת קנו, ע"א; ע"ב.

⁸ ר' עקיבא והאמוראים: ר' יוחנן, רב, שמואל, ורב נחמן בר יצחק. ראו שם.

⁹ שם, ע"א.

¹⁰ רש"ר הירש על התורה, ירושלים תש"נ.

¹¹ בבלי סנהדרין קיא, ע"א

אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (בר' יח: יט). הצדקה והמשפט יכולים להישמר רק כאשר קיימת דרך ד' העוברת כצוואה לדורות שישמרו כל אחד בתורו את הצדק והמשפט. המסעות במדבר הם סוג של "לך-לך", שבו היעד אמנם ידוע, אולם השגתו ומסלולו לא ידועים ואף רצופים אכזבות בדרך. הסבלנות והציות המוחלט מבטיחים את השגת היעד.